

ΔΟΚΙΜΙΟ

**ΣΤΕΛΙΟΣ
ΚΑΖΑΝΤΖΙΔΗΣ**

**Η κοινωνιολογία του λυγμού
και του πόνου**

ΣΕΛ. 7

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
Στέλιος Καζαντζίδης:
Τραύμα και
συμβολική
θεραπεία στο
λαϊκό τραγούδι

Εκδόσεις Πατάκη,
2015, τιμή 18,80
ευρώ

Ο αντίκτυπος του φαινομένου **Καζαντζίδης** στην **Ελλάδα** του '50 και του '60 – Πώς και γιατί η κοινωνία ταυτίστηκε συμβολικά και λάτρευε τον τραγουδιστή

ΤΟΥ **ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΠΑΝΟΠΟΥΛΟΥ**

Μετριοφάνη στα δάχτυλα του ενός χεριού τα βιβλία που καταφέρνουν να αντιμετωπίσουν τα λαϊκά είδωλα του ελληνικού πολιτισμού χωρίς να βουλιάζουν στην άμετρη αιογραφία και υμνολογία. Το βιβλίο του Λεωνίδα Οικονόμου για τον αντίκτυπο του φαινομένου Καζαντζίδης στην ελληνική κοινωνία του '50 και του '60 το πετυχαίνει, ακριβώς επειδή αντιμετωπίζει τον λαϊκό θαυμασμό και την ειδωλοποίηση του Στέλιου Καζαντζίδη ως στοιχείο προς διερεύνηση, αξιολόγηση και ερμηνεία, ως βασικό στοιχείο της ερευνητικής του στόχευσης.

Η συμβολική ταύτιση και η λατρεία μιας κοινωνίας για έναν τραγουδιστή ή μια τραγουδίστρια σπάνια έχει πάρει την έκταση και το βάθος που πήρε το φαινόμενο Καζαντζίδης στη μετεμφυλιακή Ελλάδα. Η δε σύνδεση μιας φωνής με ένα ολόκληρο έθνος είναι ακόμη σπανιότερο φαινόμενο. Οι μόνες

ίσως αντίστοιχες σημασίας περιπτώσεις που μπορεί να σκεφθεί κανείς για την ίδια πάνω-κάτω περίοδο είναι η φωνή της Ουμ Καλσούμ για την Αίγυπτο και της Αμάλια Ροντρίγκες για την Πορτογαλία.

Κοινωνικοί μετασχηματισμοί

Η λυγμική φωνή του Καζαντζίδη συνοδεύει τις συνέχειες, τις αδράνειες, αλλά και τις αλλαγές και τους μετασχηματισμούς της ελληνικής κοινωνίας για περισσότερο από δύο δεκαετίες. Η περίοδος που εξετάζεται στο βιβλίο είναι από το 1952 έως το 1967, εποχή ανάδειξης και σταδιακής κατάρτισης του Καζαντζίδη στο λαϊκό τραγούδι. Από τα πρώτα χρόνια της οικονομικοκοινωνικής ανα-

Η πονεμένη μας φωνή

συγκρότησης της χώρας και της κυριαρχίας του μετεμφυλιακού αυταρχικού κράτους μέχρι τα χρόνια της ραγδαίας και ανεξέλεγκτης αστικοποίησης και της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης, τα τραγούδια του Καζαντζίδη διαμορφώνουν το ηχοτοπίο των λαϊκών συνοικιών των ελληνικών πόλεων, αλλά και των ελληνικών κοινοτήτων στη διασπορά.

Το βιβλίο στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην ενδελεχή και διεξοδική ανάλυση των στίχων των τραγουδιών, αλλά περιλαμβάνει και κρίσιμες παρατηρήσεις για τη φωνή, το επιτελεστικό στυλ, τη νυχτερινή διασκέδαση, τη δισκογραφία. Ο συγγραφέας καταδεικνύει ότι ο Καζαντζίδης είναι παραγωγός και παράγωγος της προϊούσας εμπορευματοποίησης και μιντιακής διάχυσης της μουσικής στον μεταπολε-

μικό κόσμο. Η σταδιακή του αποκοπή από τα νυχτερικά κέντρα και η επικέντρωσή του στη δισκογραφία, όπου υπήρξε ιδιαίτερα παραγωγικός, αποτυπώνει ακριβώς αυτές τις νέες προτεραιότητες στην παραγωγή και την κυκλοφορία της λαϊκής μουσικής σε παγκόσμια κλίμακα.

Η θεματολογία των τραγουδιών

Η θεματολογία των τραγουδιών του Καζαντζίδη παρουσιάζει μεγάλη σταθερότητα και εσωτερική συνοχή, παρά τις σημαντικές μετατοπίσεις στη διάρκεια των πολλών ετών που κυριάρχησε στο λαϊκό τραγούδι. Οι σταδιακές αλλαγές, τις οποίες επισημαίνει πολύ εύστοχα ο συγγραφέας, απηχούν τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς και τη σταδιακή εμπέδωση του μεταπολεμικού εκσυγχρο-

μού στην ελληνική κοινωνία. Η περίπτωση Καζαντζίδη χαρακτηρίζεται όμως και από την έντονη ταύτιση της θεματολογίας των τραγουδιών με την προσωπική ιστορία και βιογραφία του ίδιου του τραγουδιστή. Ο Καζαντζίδης στα τραγούδια του εκδραματίζει τις ιστορικές, κοινωνικές, πολιτικές αντιπαραθέσεις και συγκρούσεις που διαμόρφωσαν και καθόρισαν την Ελλάδα του '50 και του '60, αλλά αποτελεί και ο ίδιος επιτελεστική προσωποποίηση των τραγουδιών του. Υπ' αυτήν την έννοια, η βιογραφία του Καζαντζίδη, που προτάσσεται της ανάλυσης των στίχων, αποτελεί αναγκαία εισαγωγή και αναπόσπαστο κομμάτι της τελευταίας. Εύστοχη μεθοδολογική επιλογή του συγγραφέα αποτελεί επίσης το ότι αντιμετωπίζει ως ενιαίο σύνολο τόσο τα αμιγώς λαϊκά

τραγούδια δημιουργών όπως ο Μπάμπης Μπακάλης και ο Θεόδωρος Δερβενιώτης όσο και τις έντεχνες δημιουργίες των Δημήτρη Χριστοδούλου και Μίκη Θεοδωράκη, αναδεικνύοντας τις κοινές τους θεματικές.

Θρήνος και συλλογικό τραύμα

Αν φέρουμε στον νου μας τις χαρακτηριστικότερες φωτογραφίες-πορτρέτα του Καζαντζίδη και του Θεοδωράκη, τις πλέον στερεοτυπικές εικόνες που ανακαλούμε όταν τους σκεφτόμαστε, έχουμε μια πολύ καλή αφετηρία για μια προσέγγιση της φωνής ως πολιτισμική και πολιτική έκφραση στην πρόσφατη ελληνική ιστορία. Το λυγμικό «ααα» της φωνής του Καζαντζίδη, μαζί με το επικό και λυρικό «οοο» της φωνής του Θεοδωράκη, στις μεγάλες συναυλίες του στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης, συνιστούν δύο από τις χαρακτηριστικότερες πολιτισμικές επιτελέσεις της φωνής ως λύση του συμβόλου και μέσου πολιτικής έκφρασης στη σύγχρονη Ελλάδα, ενώ ο αντίκτυπος τους παραμένει ισχυρός και στις πρόσφατες εξελίξεις στο πεδίο του ελληνικού τραγουδιού. Ο Οικονόμου δείχνει ότι το κλάμα της φωνής του Καζαντζίδη στηρίζεται στη μεγάλη παράδοση του θρήνου και της τελετουργικής διαχείρισης του πόνου στον ελληνικό πολιτισμό. Ο Καζαντζίδης ενσωματώνει κυριολεκτικά στο επιτελεστικό του στυλ τα μοιρολόγια της ελληνικής παράδοσης και καθιστά τη φωνή του φορέα του συλλογικού τραύματος μιας κοινωνίας που βγαίνει καθημαγμένη από μια δεκαετία πολεμικών συγκρούσεων, καταστροφών και εμφύλιου σπαραγμού.

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί θεωρητικά εργαλεία της κοινωνικής ανθρωπολογίας που αφορούν την ερμηνεία φαινομένων τελετουργικής θεραπείας και έκστασης, όπως είναι η πνευματοληψία και ο σαμανισμός, και ιδιαίτερα του σημαντικού και αναπόσπαστου ρόλου της μουσικής και του τραγουδιού σε αυτά. Η συλλογική έκφραση του πόνου δρα θεραπευτικά καθώς εκδραματίζει τις συγκρούσεις που παράγουν το συλλογικό τραύμα.

Ετσι οι φορείς του τραύματος έχουν τη δυνατότητα να διαχειριστούν και εν τέλει να επιλύσουν τελετουργικά μέσω των μουσικών επιτελέσεων τις αντιφάσεις της κοινωνικής τους ύπαρξης. Η φωνή και τα τραγούδια του Καζαντζίδη αποτελούν κατ'εξοχήν φορέα της έκφρασης και της συμβολικής θεραπείας του συλλογικού τραύματος της μετεμφυλιακής Ελλάδας.

Ο κ. Παναγιώτης Πανόπουλος είναι επίκουρος καθηγητής Ανθρωπολογίας της Μουσικής και του Χορού στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου.